

УДК 341/349(063)

Д259

Відповідальний редактор

І. С. Канзафарова, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Матеріали подано в авторській редакції.

Відповідальність за достовірність змісту та якість оформлення статей несуть учасники конференції та особи, які рекомендували матеріали до друку.

Дев'ять юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 травня 2019 р.) / відп. ред. І. С. Канзафарова ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова ; економ.-прав. ф-т ; Всеукр. громад. орг. «Асоціація цивілістів України». — Одеса : Астропринт, 2019. — 412 с.

ISBN 978-966-927-507-3

Книга містить матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Дев'ять юридичні диспути з актуальних проблем приватного права», присвяченої пам'яті Є. В. Васьковського, яка відбулася на економіко-правовому факультеті Одеського національного університету імені І. І. Мечникова 17 травня 2019 року.

Організаторами конференції виступили кафедра цивільно-правових дисциплін університету та Всеукраїнська громадська організація «Асоціація цивілістів України».

Крім актуальних проблем приватного права, на конференції було розглянуто низку важливих питань, пов'язаних з проблемами викладання навчальних дисциплін цивільно-правового циклу на юридичних спеціальностях закладів вищої освіти.

УДК 841/349(063)

© Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2019

© Всеукраїнська громадська організація «Асоціація цивілістів України», 2019

ISBN 978-966-927-507-3

О. М. Пономаренко

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
господарського та трудового права
Харківського національного педагогічного
університету ім. Г. С. Сковороди

ПРИПИНЕННЯ АЛІМЕНТНОГО ДОГОВОРУ З ПІДСТАВ, ЯКІ НЕ ПОВ'ЯЗАНІ З ЙОГО РОЗІРВАННЯМ: ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Аліментний договір є новим інститутом приватного права, який ще знаходиться в стані формування, про що свідчить, зокрема, й відсутність нормативної конструкції цього договору в СК України. Адже саме в нормативних конструкціях певного виду договору повинні бути відображені його особливості, у тому числі й специфіка його припинення. На сьогодні ж суди, які розглядають справи щодо припинення аліментних договорів, змушені керуватися закріпленими в ЦК України загальними положеннями про договір, без урахування специфіки аліментного договору.

Але загальні положення про договір не завжди можуть бути застосовані до сімейних договорів, оскільки розраховані на правове регулювання типових цивільно-правових договорів, до яких сімейні договори не належать. Саме тому перед цивілісти-кою постає завдання дослідити особливості аліментного договору й запропонувати для нормативного закріплення спеціальні правила щодо його припинення.

До підстав припинення договору відносяться не лише розірвання та одностороння відмова, а й підстави, які законодавець закріплює як підстави припинення зобов'язань. До таких підстав ЦК України відносить виконання, передання відступного, зарахування зустрічних односторонніх вимог, новація, прощення боргу, поєднання боржника та кредитора в одній особі, неможливість виконання, смерть фізичної особи або ліквідація юридичної особи.

Варто відзначити, що перелік закріплених у ЦК України підстав припинення зобов'язань не є вичерпним. У законі або в самому договорі можуть бути передбачені й інші підстави припинення договорів (зобов'язань). Крім того, відповідно до ч. 4 ст. 598 ЦК законом можуть бути встановлені випадки, коли припинення зобов'язань з певних підстав не допускається, що має особливе значення для сфери сімейних договорів.

Так, аліментні договори не можуть бути припинені з таких підстав, як зарахування зустрічних вимог та поєднання боржника та кредитора в одній особі. Неможливість припинення аліментних зобов'язань (договорів) зарахуванням зустрічних вимог обумовлюється, насамперед, особистим характером цього зобов'язання. Неможливість припинення аліментного зобов'язання шляхом поєднання боржника та кредитора в одній особі обґрунтовується також тісним зв'язком сімейних прав та обов'язків з особистістю, у зв'язку з чим стосовно них неможливе правонаступництво. Вони припиняються смертю платника або отримувача аліментів. При цьому слід мати на увазі той факт, що, за загальним правилом, смерть боржника або кредитора не є підставою для припинення зобов'язання. Лише як виняток, коли зобов'язання нерозривно пов'язане з особою кредитора або боржника, смерть одного з них припиняє таке зобов'язання. І саме до таких виняткових зобов'язань й належать аліментні зобов'язання.

Таким чином, особистий характер аліментних зобов'язань та їх цільове призначення виключає можливість їх припинення з деяких підстав, які є загальними для інших цивільно-правових зобов'язань.

Існують також певні особливості щодо припинення аліментного зобов'язання належним виконанням. Особливість припинення аліментного договору з такої підстави обумовлена тривалим характером аліментного зобов'язання. Такі зобов'язання потребують систематичного виконання обов'язку протягом певного строку. Саме тому для припинення аліментного договору шляхом належного виконання необхідним є юридичний склад, до якого входять два юридичних факти — належне виконання обов'язку в кожний зазначений у договорі період (в аліментних

договорах, як правило, встановлюється обов'язок щомісячної сплати аліментів й число місяця, до настання якого виконання обов'язку буде вважатися належним) та вплив строку договору.

Закінчення строку дії договору займає особливе місце серед підстав припинення договору та зобов'язань. Відповідно до ч. 1 ст. 631 ЦК України строком договору є час, протягом якого сторони можуть здійснити свої права і виконати свої обов'язки відповідно до договору. У зв'язку з цим варто зазначити, що строк дії аліментного договору може визначатися не лише періодом у часі (як правило, роками, рідше — місяцями). Його припинення може пов'язуватися з певним моментом у часі й визначатися календарною датою або вказівкою на подію, яка має неминуче настати (термін). Наприклад: досягнення повноліття, закінчення навчання тощо.

Строк дії аліментного договору зазначається за домовленістю сторін й, за загальним правилом, обирається вільно, що є проявом договірної свободи. У той же час існують певні проблеми, пов'язані з визначенням договірної свободи щодо визначення строку дії тих аліментних договорів, які укладаються між особами, право на отримання аліментів та обов'язок сплачувати аліменти яких зазначені у законі (аліментні зобов'язання *ex lege*). В СК України закріплюються не тільки підстави виникнення таких аліментних зобов'язань, але й підстави їх припинення. У зв'язку з цим природно виникає питання, чи мають право сторони такого аліментного договору визначити інший строк його дії?

При відповіді на це питання необхідно виходити з того, що строк дії договору та строк існування зобов'язання можуть не співпадати. Особливого значення це набуває саме в аліментних зобов'язаннях, які виникають з підстав, зазначених у СК. Аліментний договір, який укладається між особами, зазначеними у СК як платник та отримувач аліментів, за наявності умов виникнення такого зобов'язання, спрямований лише на визначення порядку виконання обов'язку, зазначеного законом. Саме тому у випадку, коли сторони при укладанні аліментного договору зазначають менший строк його дії, ніж строк існування аліментного зобов'язання, зі впливом строку договору

аліментне зобов'язання не припиняється й аліменти можуть бути в подальшому стягнуті в судовому порядку. Якщо ж у договорі буде вказаний більш тривалий строк, ніж строк існування аліментних зобов'язань, вказаний у законі, то й аліментний договір, й аліментне зобов'язання припиняються зі спливом вказаного строку. Таким чином, навіть при зазначенні в аліментному договорі строку його чинності меншим, ніж строк існування аліментного зобов'язання, жодних порушень прав та інтересів отримувача аліментів це не тягне, оскільки у нього залишається можливість звернення до суду з позовом про стягнення аліментів. У договірній практиці зустрічаються випадки укладання аліментного договору на менший строк, ніж існування аліментного зобов'язання. Наприклад, з матеріалів провадження № 2/2020/2578/2012 (Справа № 2020/9532/2012) випливає, що між позивачем та відповідачем був укладений договір про сплату аліментів в розмірі 500 грн до досягнення дитиною 10 років.

Якщо в аліментному договорі не вказаний строк його дії, то уявляється, що аліментні договори, які спрямовані на визначення порядку виконання аліментного зобов'язання *ex lege*, припиняються з моменту настання фактів, що в СК вказані як підстави припинення аліментного зобов'язання. При цьому необхідно зазначити, що йдеться лише про ті юридичні факти, з якими закон пов'язує автоматичне, тобто без звернення до суду припинення аліментного зобов'язання. Вичерпний перелік таких підстав закріплений у СК залежно від виду аліментного зобов'язання. Так, аліментний договір, спрямований на сплату аліментів на дитину, припиняється в момент досягнення дитиною повноліття. Аліментний договір, спрямований на сплату аліментів повнолітньому сину, доньці, які продовжують навчання, припиняється або в момент закінчення навчання, або в момент досягнення ними 23 років. Аліментні договори, спрямовані на сплату аліментів одному з подружжя, припиняються з підстав, зазначених у ч. 1 ст. 82 СК, а саме: із дня поновлення працездатності, а також реєстрації отримувачем аліментів повторного шлюбу. Аліментний договір, спрямований на сплату аліментів дружині під час вагітності та у разі проживання з

Дев'ять юридичні диспути пам'яті Є. В. Васьковського

нею дитини, припиняється з підстав, зазначених у ст. 85 СК, до яких належить припинення вагітності, народження дитини мертвою, передання дитини на виховання іншій особі, смерть дитини тощо.

Все вищевикладене дозволяє прийти до висновку, що безоплатний та односторонній характер аліментного договору, а також його тісний зв'язок з особистістю платника та отримувача аліментів обумовлює специфіку підстав його припинення. Особливості аліментного договору повинні бути враховані при створенні нормативних конструкцій такого виду договору.